

набуттям не лише соціально обов'язкових загальнокультурних знань і навичок, але й оволодіння практичними навичками і знаннями, які мають специфічний у спортивному відношенні характер. Рання спортивна спеціалізація є однією з тенденцій розвитку сучасного спорту, пов'язаної з загальним прогресом спортивної діяльності – ускладненням техніки, тактики, швидким зростанням спортивних результатів для досягнення яких потрібно все більше часу.

Отже, андрогінна особистість спортсмена формується під впливом спортивної діяльності і особливих тренерських установок, що заохочують бажані крос-статеві моделі поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вяткин Б. А. Лекции по психологии интегральной индивидуальности человека / Б. А. Вяткин. – Пермь : Изд-во Перм. гос. пед. ун-т., 2000. – 179 с.
2. Фетискин Н. П. Психология гендерных различий / Н. П. Фетискин. – М. : ФОРУМ ИНФРА-М, 2014. – 256 с.
3. Lozkin G. The Power of the Coach and Dependency of the Athlete / G. Lozkin, N. Volyanyuk, A. Kolosov / 12th ISSP World Congress of Sport Psychology, (20–24.06.2009, Marrakech, Morocco). – P. 322.

Тамара Говорун,

доктор психологічних наук, професорка,
факультет права та суспільних наук у місті Стальова Воля
Люблінського Католицького Університету
ім. Яна Павла II (Польща)

ПАТРИАРХАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЕМОКРАТІЇ ГЕНДЕРУ

Гендерна (паритетна) демократія важлива не лише для міжнародного визнання, але і для внутрішньої динаміки нашої країни, для реалізації базових соціальних програм, зокрема для підвищення соціально-економічного статусу жінок, підвищення їх частки в бізнесі, політикумі, залучення дівчат до освоєння професій, які є високо оплачуваними, тобто до наук точних, інженерних; попередження торгівлі людей, подолання сексизму в рекламі, викорінення нерівності між статями та забезпечення партнерства між ними як прояву соціальної справедливості, забезпечення дієвих механізмів захисту від дискримінації за ознакою статі тощо.

Стрижнем нового методологічного підходу у національній психології утворює ідея суб'єктності людини, з якою пов'язана самодетермінація її буття в світі, авторська позиція щодо подій життя, що дає змогу привернути увагу вчених до проблеми самовизначення індивіда у сфері традиційної та егалітарної культур.

Саме на вчителя в першу чергу покладена головна місія розвитку ідеології рівних прав і можливостей (егалітарних гендерних орієнтацій) для досягнення будь-яких життєвих цілей та індивідуального розвитку, не

обмеженого статевою належністю, з метою побудови суспільства паритетної демократії як асиміляції парадигми «єдиної спільноти рівноправних людей». Проте шлях до ґендерної культури пролягає як через ґендерну поінформованість (обізнаність), так і ґендерну чуйність (уміння толерантно ставитись до рівня наукових знань, усвідомлення проблеми, стереотипізації свідомості) і, навіть, мотивації небажання чи навіть свідомого її спрямування в протилежному напрямку.

Якою мірою ґендерні знання стали надбанням психологічних досліджень та педагогічної практики? Чи дотримується сучасна школа основних її засад?

Мета статті – аналіз найбільш виразних проявів ґендерних орієнтацій, які декларуються офіційною позицією Міністерства освіти і науки України та реальними ґендерними практиками, поширеними на національній педагогічній ниві. Завдання – застосування контент-аналізу щодо головних ідей, сповідуваних у висвітленні провідними мас-медіа наукових та прикладних аспектів ґендерного виховання та навчання, висвітлення плюсів та мінусів цього процесу; показати позитивний досвід поширення еґалітарних ґендерних настанов.

Нами була висловлена гіпотеза про те, що плюралізм поглядів в демократичному виборі країни прихильники патріархальної російської сім'ї використовують для насадження традиційних ґендерних орієнтацій в сфері освіти та виховання школярів. Сповідувані прихильниками роздільного статевого виховання виховні настанови суперечать класичному надбанню гуманістичної психологічної та педагогічної наук.

Посилаючись на наукові розробки проблеми формування ґендерної культури дітей та молоді, здійснені вітчизняними вченими у теоретичних та експериментальних підходах до означеної проблеми, ми виходимо з положення про соціально-культурне наслідування статевої стереотипів, нормативних очікувань статевої поведінки, засвоєння індивідом сімейних та публічних ролей. Ґендер як соціально-психологічна характеристика статі особистості виступає тим найважливішим культурним знаком, яким людина оволодіває вже в перші роки свого життя. При цьому розрізняють два рівні творення ґендера: на рівні культури та індивідуальної свідомості, що є відображенням соціокультурного характеру інтеракцій між людиною і соціумом з точки зору усвідомленого прийняття та відтворення нею ґендерних – традиційних чи еґалітарних цінностей.

Ґендерні дослідження переконливо показали, що традиційні настанови представлені біполярністю фемінних та маскулітних властивостей, а значить і протиставленням жіночого і чоловічого у виконанні соціальних, сімейних та суспільних ролей. На противагу традиційній, патріархальній андрогінній концепції, яка побудована на поєднанні «чоловічих» і «жіночих» властивостей, їх високому розвитку і прояву залежно від ситуації, передбачає універсалізацію сімейних,

професійних та громадсько-політичних ролей, їх взаємозамінність в сімейному функціонуванні.

Ґендерна субкультура суспільства – це сфера ідеології макросистеми. Традиції, звичаї, ментальність народу, взаємодія різних субкультур можуть нести в собі різні ґендерні настановлення – як еґалітаризм, так і сексизм, дискримінацію за статтю. Патріархальна (традиційна) дискурсивна конфігурація поділяє сфери діяльності, суспільні та сімейні ролі на чоловічі та жіночі, як відповідно домінуючі і підлеглі. Еґалітарна (демократична) – пропагує рівність та взаємозамінність у різних сферах діяльності чоловіків та жінок як рівноцінних особистостей.

Сучасний етап розвитку українського суспільства спричиняє амбівалентне ставлення до системи ґендерних ролей, конфлікт між давнім дихотомічним їх розподілом та новими, еґалітарними викликами до них, що свідчить про серйозність ситуації та необхідність зміцнення державної ґендерної політики, її інформаційної та освітньої складової.

Чи розуміють сучасні педагоги, працівники ЗМІ, на які взірці ґендерної поведінки слід орієнтуватись і які досягнення повинні пропагуватись як новаторські у виховному процесі та соціалізації особистості? Якими є суспільні індикатори ґендерного розвитку особистості?

Останнім часом спостерігаються спроби ренесансу патріархату – пропаганди статево диференційованого навчання та виховання дітей, насадження стереотипу «втрати жіночності» дівчатами, які починають освоювати статево нетипові професії, зокрема, військовослужбовців чи менеджерів тощо. Продовжується активізація так званих громадсько-педагогічних рухів на зразок «батьківських комітетів», які сприймають запровадження ґендерної освіти як «підрив національної ментальності», замах на моральні засади сім'ї та звинувачують освітян в насадженні гомосексуальної поведінки. Головною тезою виступає ідея поділу світу на «чоловіче» і «жіноче», «сильну» і «слабку» стать, на раціональне і емоціональне, мовляв, психологічні властивості статей різні і навіть полярні, тож ґендерне виховання суперечить природному призначенню статей і повинно ігноруватись. Протиставлення соціалізації статей походить від перенесення анатомічних відмінностей на диференціацію соціальних ролей і обов'язків статей і виховання відповідних психічних властивостей.

Популярні мас медіа у різний спосіб експлуатують ідею полярності інтересів, уподобань, нормативів поведінки статей, що формує у дітей та молоді хибні життєві настанови, на зразок, приваблива зовнішність – запорука успіху жінки, то ж молодість та красу варто продати якнайдорожче. Фінансовий статус вважають мірилом оцінки чоловічої статі, оскільки її призначення – бути годувальником і захисником, то ж сфера інтересів «справжнього» чоловіка завжди поза домом, в соціумі.

Нами проведений контент-аналіз ґендерних ідей освіти та виховання, що пропагувались в передачах на свята освітян – 1 Вересня, День вчителя на провідних телевізійних каналах. Наведемо один з прикладів, занотованих нами: «Чи задумувались ви над тим, як із маленької донечки виростити справжню, впевнену в собі панянку: освічену, розумну, чемну, приємну в спілкуванні, майбутню берегиню родинного тепла? Це дійсно дуже нелегка справа. Але шлях здійснення мрії відкривають двері лицю-інтернату «Кадетський корпус» (класи паняночок). Крім загальноосвітньої програми панянки поглиблено вивчають англійську мову, займаються хореографією, образотворчим мистецтвом, бісероплетінням, відвідують театральну студію, уроки вокалу, хоровий спів, вивчають правила етикету, пізнають основи християнської моралі. Гасло виховання лицю «істинних леді»: «Мати мир з усіма і бути гарною щодня!».

Якою має бути сучасна дівчина згідно настанов лицю?: «Розумною, з розвиненими інтелектуальними здібностями, ерудованою, пунктуальною, яка навчається цінувати свій час»; «Бути доглянутою в усіх відношеннях, від зачіски до черевичків, яка вміє володіти собою і своєю мовою, бути сучасною, значить бути жіночною»; «Паняночка повинна знати, в чому секрет її чарівності, вона вміє підкреслити свою родзинку і приховати недоліки». Ось які ґендерні настанови комерційного освітнього закладу, який виховує «справжнісіньких леді», занотовані нами як інтеріоризовані паняночками цього закладу: «Мальчишки вредные, а девочки только иногда»; «Панянки опановують мистецтво гостинності (как держат осанку, вилку, нож); Панянка: «умная», «терпеливая», «воспитанная, как богиня, грациозная, как принцесса», «чистенькая», «следит за собой», «никогда не ругается», «образец доброты, ума и вежливости»; «Должна быть ангелом...».

Вимогою часу, на наш погляд, стало нове прочитання і нове розуміння педагогічного досвіду видатних гуманістів-педагогів А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. учених, що дає відповідь на багато запитань, які ставляться у загальноосвітніх закладах стосовно ґендерного виховання дівчаток та хлопчиків, принципів ґендерної рівності у вихованні обох статей сучасними «новаторами».

Ґендер у вітчизняній педагогічній спадщині – це означення рівної участі статей у навчально-виховному процесі, в підготовці до виконання соціальних ролей у сім'ї та суспільстві, рівних можливостей дівчаток і хлопчиків для досягнення успіхів у майбутній життєдіяльності. Ґендерна педагогіка в контексті гуманістичного підходу – це сукупність знань та методичних підходів, спрямованих на ознайомлення із засадами ґендерного виховання, яке має нівелювати вплив патріархальних стереотипів на користь індивідуального шляху розвитку особистості (І. Бех, В. Кравець, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Русова, К. Ушинський та ін.).

Гендерночутливий підхід передбачає розширення соціалізуючого середовища для обох статей: доповнення зон самореалізації дітей (наприклад, заохочення дівчаток до занять спортом, а хлопчиків – до самообслуговування); організація досвіду рівноправного співробітництва дівчаток і хлопчиків у спільній діяльності; зняття традиційних культурних заборон на емоційне самовираження хлопчиків, заохочення їх до вираження почуттів; створення з дівчатками досвіду самозаохочення й підвищення самооцінки (наприклад, технологія щоденника з фіксуванням успіхів); створення умов для тренування міжстатевої чутливості (наприклад, через театралізацію, обмін ролями); залучення татів (а не лише матерів) до виховання дітей. Навчити вихованця керуватись певними демократичними нормативами в оцінці взаємин статей неможливо шляхом механічного переадресування тієї чи іншої інформації гендерного характеру. Вона потребує особистісного переосмислення з позиції ідентифікації «сократівського» аналізу сформованих переконань: «Як можна поглянути на проблему з іншого боку, з позиції іншої статі?». У цьому процесі напрацювання когнітивної психологічної школи, досвід когнітивного консультування відіграють провідну роль. Ось чому особистісний, індивідуальний підхід до учнів/учениць, застосування інтерактивних форм навчання, діалогічне спілкування розглядаються наріжним каменем гендерно-освітніх технологій. У цьому контексті важливе значення має проведення просвітницько-інформаційної та практичної роботи, спрямованої на теоретичне та прикладне вирішення гостроактуальних проблем з гендерного виховання.

Висновки. Питання статевого виховання були, є і будуть вічними в освіті та вихованні людини. До запровадження в 60-х роках минулого століття терміну «гендер» як більш влучного для відокремлення його від слова стать, поняття статевої, статеворольової поведінки було і залишається органічною складовою будь-якої педагогічної теорії.

– Поняття гендер як характеристика соціального становища хлопчиків та дівчаток, чоловіків та жінок не є окремим напрямом в педагогіці, воно опосередковує всі сфери життєдіяльності людини (як приватну, так і професійну, громадську) впродовж всього циклу її життя.

– Найбільш співзвучними нашому часові й перспективам формування гендерної культури у дітей та молоді є оновлення традицій та впровадження інновацій в контексті спадщини видатних українських педагогів-гуманістів Г. Ващенко, М. Драгоманова, А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. учених.

– Ознайомлення з педагогікою та психологією гендерного виховання журналістів, учителів, керівників освітніх закладів, активізація діяльності кафедр гендерної просвіти у всіх педагогічних університетах та інститутах, впровадження гендерної просвіти в навчально-виховний процес середніх загальноосвітніх шкіл та ліцеїв є нагальним організаційним завданням.

– Пропагування положень гуманістичної педагогічної спадщини, прийняття та дотримання вчителем, вихователем, адміністратором освіти, батьками учнів/учениць засад ґендерної педагогіки сприятиме вирівнюванню позиції статей в освоєнні тих чи інших видів діяльності, будь-то професійна освіта, галузь працевлаштування, громадсько-політична активність тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Говорун Т. В. Ґендерна психологія : навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
2. Кравець В. П. Ґендерна педагогіка : навч. пос. для студ. вищ. педагог. закл. освіти / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.
3. Як навчати школярів долати ґендерні стереотипи: конспекти занять : навч.-метод. пос. для загальноосвітніх навч. закл. / [Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Бондаровська та ін.] ; за заг. ред. проф. Т. Говорун. – К. : ТОВ «Дорадо-Друк», 2011. – 804 с.

Надія Горішна,

кандидатка педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

ҐЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Впровадження ґендерної освіти у вищій школі стає незворотним процесом, оскільки у суспільній свідомості й освітній політиці закладається розуміння міцного зв'язку із сучасними соціальними перетвореннями [1, с. 306]. Важливе значення у справі реалізації принципів ґендерної рівності належить соціальній роботі, оскільки фундаментальними для цієї професії є принципи прав людини та соціальної справедливості. Від того, чи розпізнають соціальні працівники нерівність, у тому числі ґендерну, на індивідуальному та інституціональному рівнях залежать перспективи антидискримінаційного соціального обслуговування, соціальної справедливості та соціального розвитку.

Сьогодні у вітчизняній системі підготовки фахівців соціальної роботи зокрема, існує низка проблем, пов'язаних із відсутністю чіткої державної програми розвитку ґендерного компонента в освіті, освітніх програм з ґендерних досліджень, методичного забезпечення тощо. Особливо вагомим у цьому аспекті є досвід ґендерної освіти соціальних працівників, нагромаджений у США.

Ґендер є важливою категорією соціальної роботи, що зумовлено наступними чинниками:

– на рівні індивідуальної взаємодії соціальні працівники відносяться до своїх клієнтів як до чоловіків або жінок і відповідним чином сприймаються своїми клієнтами;